

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง วิกฤตสิทธิมนุษยชนในเรือนจำ: ปรากฏการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ

จัดทำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์
รหัส ๑๕๐๑๕๖

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

เรื่อง วิกฤตสิทธิมนุษยชนในเรือนจำ: ปรากฏการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ

จัดทำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์
รหัส ๑๕๐๑๕๖

หลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๕๖
วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

วิกฤตสิทธิมนุษยชนในเรือนจำ: ปรากฏการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรภัทร์

1. ความนำ

กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้หลักนิติธรรม (Rule of Law) โดยเฉพาะกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดอาญาและบทบาทในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม กระบวนการยุติธรรมจึงต้องมีระบบ (System) รูปแบบ (form of Justice) และกลไก (Mechanism) ทางกฎหมายที่บริสุทธิ์ยุติธรรม มีมาตรฐานการดำเนินกระบวนการที่มีความเป็นภาวะวิสัย มีความเป็นเสรีนิยม เป็นประชาธิปไตย โปร่งใส สามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งในทางกลับกันถ้ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาขาดความเป็นภาวะวิสัย ระบบทำงานไม่ปกติ รูปแบบที่ออกแบบนำมาใช้มีข้อบกพร่อง กลไกการทำงานตามกฎหมายต่างๆ ทำงานไม่มีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลกระทบต่อการรักษาไว้ซึ่งหลักนิติธรรมในสังคม และสิ่งที่ตามมาคือการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังที่จะกล่าวถึงในบทความนี้คือเรื่องของวิกฤตสิทธิมนุษยชนในเรือนจำจากปรากฏการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำในประเทศไทย

จากข้อมูลสถิติจากสำนักงานศาลยุติธรรม พบว่า มาตรการบังคับทางอาญาที่ศาลไทยใช้ในการพิพากษาส่วนใหญ่ยังอยู่ใน 6 ประการ คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน และรอกการลงโทษ เป็นหลัก ปรากฏตามสถิติข้อมูลประเภทของการกำหนดโทษที่มีคำพิพากษาปี 2546-2552¹

ตารางที่ 1 แสดงสถิติข้อมูลประเภทของการกำหนดโทษที่มีคำพิพากษาปี 2546-2552

ปี พ.ศ.	ประเภทของการกำหนดโทษที่มีคำพิพากษา														รวม
	ประหารชีวิต		จำคุก		ปรับ		กักขัง		ริบทรัพย์สิน		รอกการลงโทษ		อื่นๆ		
	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	
2546	270	0.05	64,983	11.10	305,753	52.21	5,622	0.96	672	0.11	205,943	35.16	2,415	0.41	585,649
2547	310	0.05	83,810	13.74	307,934	50.47	7,495	1.23	1,421	0.23	207,013	33.93	2,119	0.35	610,102
2548	311	0.05	61,443	10.52	293,701	50.28	6,464	1.11	137	0.02	217,055	37.16	5,073	0.87	584,184
2549	302	0.05	65,787	10.59	312,213	50.28	6,160	0.99	449	0.07	234,708	37.80	1,338	0.22	620,957
2550	963	0.15	102,178	15.92	275,262	42.90	4,289	0.67	352	0.05	254,730	39.70	3,907	0.61	641,681
2551	416	0.06	104,306	15.49	275,871	40.98	3,021	0.45	275	0.04	278,198	41.33	11,074	1.65	673,161
2552	595	0.09	108,633	16.22	242,908	36.27	9,800	1.46	740	0.11	286,626	42.80	20,358	3.04	669,660

จากตารางพบว่าศาลไทยจะเลือกใช้โทษปรับมากที่สุด และรองลงมาเป็น การรอกการลงโทษ และโทษจำคุก เป็นลำดับที่สามในการนำมาใช้ เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณคดีอาญาทั้งหมดกับการใช้โทษจำคุก กว่าร้อยละ 10

¹ สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานประจำปีงบประมาณ 2546 – 2552.

ของศาล ยังถือว่าเป็นอัตราการใช้ที่สูง เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนของการใช้โทษจำคุกในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีหรือประเทศญี่ปุ่น² ยังมีมาตรการบังคับทางอาญาอีกมากมายที่ศาลไทยยังไม่ได้นำมาใช้ในการพิพากษาคดี

2.สถานการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำในประเทศไทย

จากการสำรวจพบว่าประเทศไทยมีเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศ จำนวนประมาณ 195 แห่ง ซึ่งไม่เพียงพอต่อการรองรับปริมาณผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พิจารณาได้จากจำนวนผู้ต้องขังในปัจจุบันที่อยู่ในความควบคุมประมาณ 247,763 คน³ เป็นชาย 209,844 คน หญิง 37,919 คน⁴ ในขณะที่ความจุมาตรฐานของเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศมีอยู่เพียง 109,430 คน⁵ ในทางข้อเท็จจริงพบว่ามีจำนวนผู้ต้องขังเกินความจุอยู่จำนวน 138,333 คน และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มอย่างต่อเนื่อง เรือนจำต่างๆ มีที่ตั้งกระจายอยู่ทั่วไปประเทศไทย ปรากฏตามรูปภาพแผนที่ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงแผนภาพการกระจายตัวของเรือนจำในประเทศไทย



จุดดำในแผนที่คือที่ตั้งของเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ เมื่อระบบและกลไกของกระบวนการยุติธรรมมีปัญหาบกพร่องทำให้เกิดภาวะผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ตามที่กล่าวมาแล้ว การทำงานของราชทัณฑ์จึงทำได้เพียงขังไว้ในเรือนจำมิให้ออกมาเพื่อให้เป็นไปตามคำพิพากษาเท่านั้น การจำแนกและการจัดแบ่งผู้ต้องขัง การแยกประเภทความผิด การแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) ไม่สามารถทำได้ สภาพของเรือนจำจึงเป็นการขังให้อยู่ใน

² ดู บทที่ 4.

³ กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์

⁴ ข้อมูล ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2555

⁵ ส่วนมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง สำนักทัณฑวิทยา

เรือนจำตามคำพิพากษา ผู้ต้องโทษอยู่อย่างปะปนกัน เพราะไม่มีพื้นที่ที่เพียงพอและงบประมาณมีจำกัด ไม่สามารถทำห้องแบบแยกที่กันนอนได้เหมือนในต่างประเทศ สภาพการดำรงชีวิตต่ำกว่ามาตรฐานที่ควรจะเป็น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับคนกลุ่มนี้ เมื่อราชทัณฑ์ไม่สามารถแก้ไขฟื้นฟูได้ คนที่เป็นอาชญากรอาชีพหรือพวกทำผิดติดนิสัย อยู่ปะปนกับผู้ต้องโทษที่เป็นผู้กระทำผิดครั้งแรก พวกประมาทพลาดพลั้ง หรือนักโทษที่อยู่ในวันรุ่น ผลที่ตามมาคือเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเองในทุกเรือนจำ พัฒนาการการกระทำความผิดเกิดการแพร่ระบาดของความคิดและกลุ่มพวกพ้องจากการกระทำผิดรายย่อย ไปสู่การเป็นกลุ่มอาชญากรรม จากการเป็นกลุ่มอาชญากรรมพัฒนาเป็นองค์กรอาชญากรรม และพัฒนาเป็นองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ผู้กระทำผิดมีความเชี่ยวชาญขึ้นในการกระทำความผิด และมีเครือข่ายขององค์กรอาชญากรรมที่เข้มแข็ง ปัจจุบันทราบว่าผู้ต้องขังมีพื้นฐานความรู้ค่อนข้างสูง

ดังนั้น จะเห็นว่าการกระจายของเรือนจำมีทั่วประเทศ ถ้าเรือนจำทำได้แค่เพียงขังตามคำพิพากษาอย่างเดียว ก็จะเหมือนเป็นสถานที่พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนของอาชญากร ให้เขากินนอน ใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นเวลานานๆ เพาะบ่มนิสัยอาชญากรรมถ่ายทอดต่อกัน เป็นเสมือนมหาวิทยาลัยผลิตบัณฑิตภัยทางอาชญากรรมมีอาชีพผู้สูงส่งคมทุกเรือนจำทำแบบนี้ เราจะมีอาชญากรออกสู่สังคมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีความชำนาญ เก่งขึ้น คนในสังคมก็จะเดือดร้อน เศรษฐกิจสังคม การเงินการลงทุนก็จะวิกฤต เห็นได้ชัดจากการที่ปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีอัตราเติบโตมากขึ้นๆ ทุกปี การดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาตามที่กล่าวมาแล้วได้

สถานการณ์และแนวทางเปรียบเทียบ ; จากการศึกษาพบว่าประเทศญี่ปุ่นเคยประสบปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำมาแล้วในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จึงได้ให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยดูต้นแบบจากทางยุโรป และจากประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่นในช่วงเวลาดังกล่าวสภาพและสถานการณ์ไม่ต่างจากประเทศไทยในปัจจุบันญี่ปุ่นได้ศึกษาและรับได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากประมวลกฎหมายอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี⁶ กฎหมายที่ใช้ในปัจจุบันมีพัฒนาการในการปรับปรุงแก้ไขมากกว่า 100 ปี โดยมีบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในทางทฤษฎีการลงโทษและมีการเรียนการสอนเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ทั้งมีการปรับปรุงแก้ไขทั้งระบบหรือทั้งกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายบังคับโทษ ตลอดทั้งกลไกในภาคสังคม ทำให้มีการสร้างองค์ความรู้และทรัพยากรบุคคลในด้านนี้ได้อย่างมีคุณภาพ เป็นผลทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่นมีความทันสมัย⁷ จากการศึกษาพบว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่น ไม่ว่าจะในชั้นสอบสวนฟ้องร้อง ชั้นพิจารณาพิพากษา ชั้นบังคับโทษ ต่างทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ มีความสมดุลและเข้มแข็งมากในรูปแบบเดียวกันกับของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี กลไกและระบบการทรงคตีในการจำแนกคดีในเบื้องต้น ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคัดกรองผู้ที่บริสุทธิ์หรือผู้ที่ไม่จำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้ สามารถบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม บริหารจัดการโทษและโทษจำคุกได้อย่างดี

⁶ Gunther Kaiser. *Strafvollzu*. pp.136-137.

⁷ Bindzus. D., Ishii A. *Strafvollzug in Japan*. p.2 .

เมื่อระบบกฎหมายและระบบบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพ ปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำของญี่ปุ่นก็หมดไป โดยเฉพาะโทษจำคุกนั้นมีหลักการที่ชัดเจนว่า จะใช้กับผู้กระทำความผิดที่จำเป็นต้องโทษจำคุกเท่านั้น ที่สามารถแก้ไขฟื้นฟูลักษณะการกระทำความผิดนั้นได้ที่ต้องถูกนำเข้าสู่เรือนจำ ถ้าเรือนจำไม่สามารถที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงผู้กระทำความผิดได้ กระบวนการยุติธรรมต้นทางจะบริหารจัดการผันหรือส่งผู้กระทำความผิดนั้นไปสู่กระบวนการและโทษชนิดอื่น หรือเข้าสู่มาตรการอื่นแทน เช่น ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย ชะลอการฟ้อง การคุมประพฤติ เป็นต้น ปรากฏตามแผนภาพกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศญี่ปุ่น

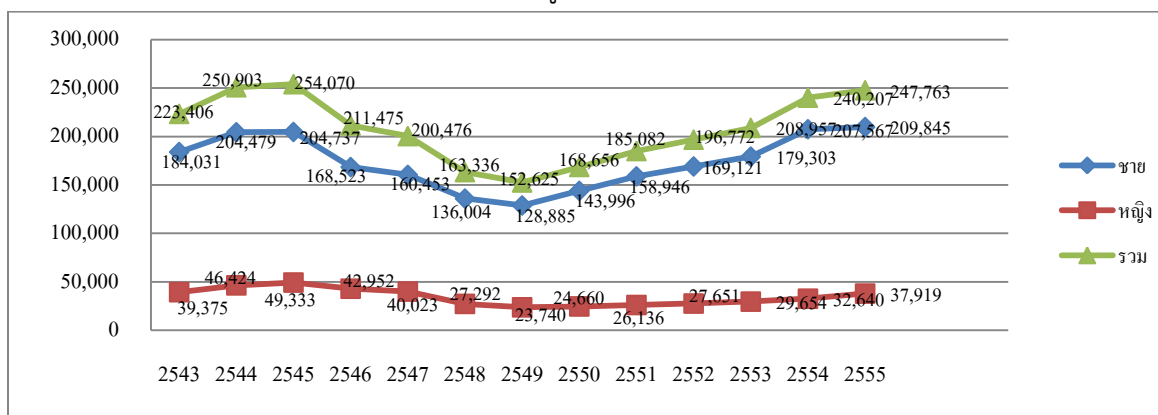
เมื่อพิจารณาอัตราการเจริญเติบโตของผู้ต้องขังในประเทศไทยตั้งแต่อดีตต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน พบว่ามีอัตราการเติบโตของยอดผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาและนักโทษเด็ดขาดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีลักษณะเป็นอัตราก้าวหน้า ไม่ว่าจะปริมาณของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา หรือปริมาณของนักโทษเด็ดขาด รายละเอียดปรากฏตามข้อมูลสถิติจำนวนผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา นักโทษเด็ดขาด และจำนวนผู้ต้องขังรวมทั้งประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ถึง พ.ศ. 2555 ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลสถิติจำนวนผู้ต้องขังระหว่างคดี นักโทษเด็ดขาด และจำนวนผู้ต้องขังรวมทั้งประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 ถึง พ.ศ. 2555

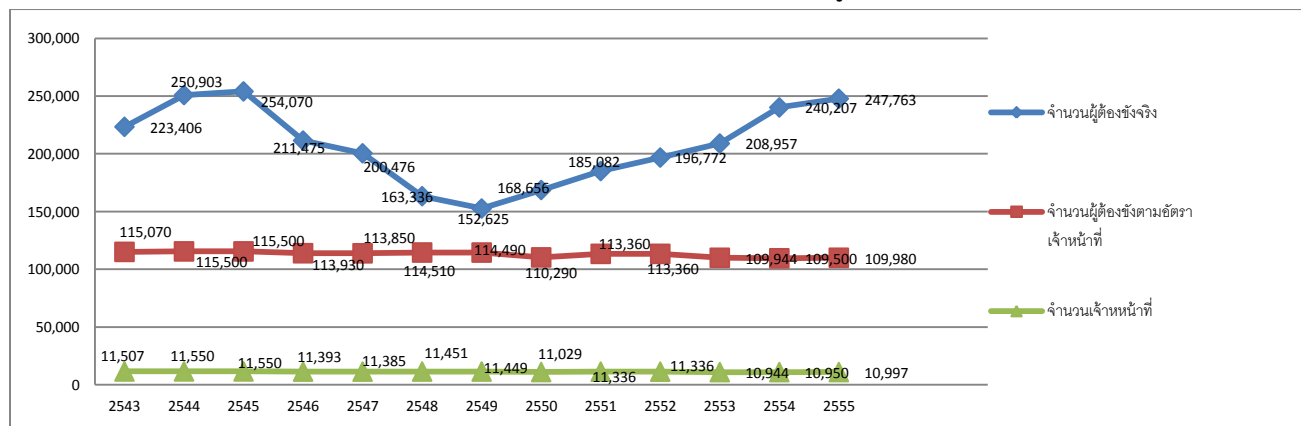
ปี	ผู้ต้องขังระหว่างคดี	นักโทษเด็ดขาด	จำนวนผู้ต้องขังรวมทั้งประเทศ
2538	34,911	73,920	108,915
2539	35,562	65,336	100,966
2540	50,550	75,320	125,955
2541	67,296	97,027	164,451
2542	74,284	125,258	199,673
2543	85,056	132,337	217,697
2544	86,650	164,253	250,903
2545	87,110	169,960	257,070
2546	89,561	153,766	211,327
2547	37,463	129,679	167,142
2548	40,559	121,734	162,293
2549	42,976	108,610	152,625
2550	44,796	123,860	168,656
2551	46,423	140,026	188,398
2552	52,518	157,065	212,058
2553	56,966	157,097	215,997
2554	59,118	181,089	240,207
2555	56,560	191,203	247,763

จากตารางแสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้ต้องขังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ถึงปี พ.ศ. 2546 ปริมาณผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นถึง 211,327 คน แยกเป็นระหว่างพิจารณา 89,561 คน นักโทษเด็ดขาด 153,766 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ปริมาณผู้ต้องขังลดลงมาอยู่ที่ 167,142 คน แยกเป็นต้องขังระหว่างพิจารณาคดี 37,463 คน นักโทษเด็ดขาด 129,679 คน และตั้งแต่นั้นมามีปริมาณเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2555 รวมจำนวน 247,763 คน เป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา 56,560 คน นักโทษเด็ดขาด 191,203 คน เมื่อนำข้อมูลความผันแปรดังกล่าวมาจัดเป็นกราฟเส้นปรากฏเป็นภาพให้เห็นดังนี้

ภาพที่ 2 กราฟแสดงจำนวนผู้ต้องขัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 – 2555

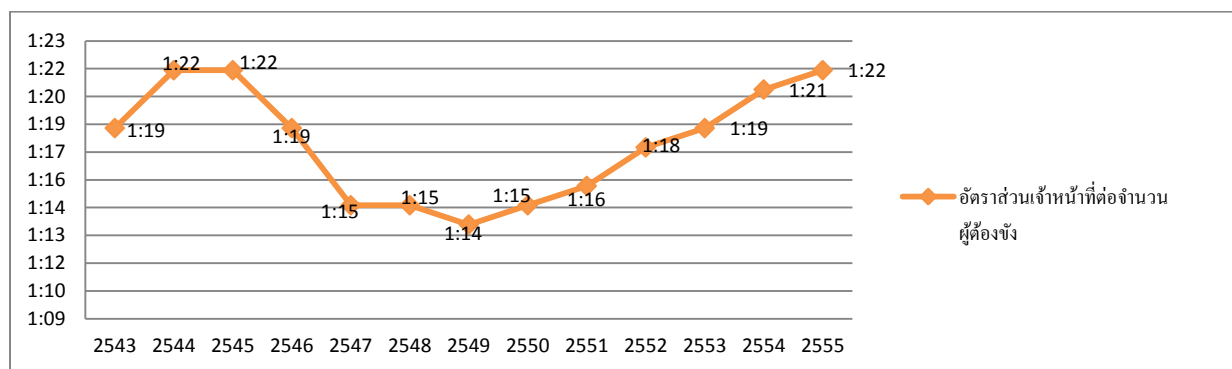


ภาพที่ 3 กราฟแสดงการเปรียบเทียบจำนวนเจ้าหน้าที่และจำนวนผู้ต้องขังปี พ.ศ.2543 – 2555



กราฟแสดงการเปรียบเทียบจำนวนเจ้าหน้าที่และจำนวนผู้ต้องขังรวมทั้งจำนวนเจ้าหน้าที่ต่อจำนวนผู้ต้องขังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ถึง 2555 ปรากฏตามภาพกราฟดังนี้

ภาพที่ 4 กราฟแสดงการเปรียบเทียบจำนวนเจ้าหน้าที่และจำนวนผู้ต้องขังปี พ.ศ.2543 – 2555



ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีอัตรากำลังข้าราชการ 10,807 คน⁸ โดยแยกเป็นข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในส่วนกลางกรม จำนวน 559 คน และอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศจำนวน 10,248 คน

ตารางที่ 2 แสดงสถิตินักโทษเด็ดขาด แยกตามอายุ สํารวจ ณ วันที่ 30 กันยายน 2555

แยกตามอายุ	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
ไม่เกิน 18 ปี	197	32	229	0.14
กว่า 18-20 ปี	5,548	827	6,375	3.77
กว่า 20-21 ปี	8,458	1,516	9,974	5.90
กว่า 21-25 ปี	20,307	3,487	23,794	14.08
กว่า 25-30 ปี	32,282	4,907	37,189	22.01
กว่า 30-35 ปี	31,591	4,870	36,461	21.57
กว่า 35-40 ปี	17,862	3,522	21,384	12.65
กว่า 40-45 ปี	12,707	2,583	15,290	9.05
กว่า 45-50 ปี	8,833	2,085	10,918	6.46
กว่า 50-60 ปี	4,492	1,091	5,583	3.30
กว่า 60 ปีขึ้นไป	1,493	307	1,800	1.07
รวมทั้งสิ้น	143,770	25,227	168,997	100.00

อายุผู้ต้องโทษพบว่า อายุ 21-35 ปี เพศชาย ติดคุกมากที่สุด และรองลงมาคือ อายุ 35-45 ปี ข้อมูลส่วนนี้เป็นจุดอ่อนที่ต้องรีบแก้ไข เพราะคนเหล่านี้อยู่ในช่วงวัยที่เป็นกำลังสำคัญของประเทศต่อไป หากขาดการแก้ไขปรับพฤติกรรมเสียจะกลายเป็นอาชญากรอาชีพ และเขาต้องอยู่กับสังคมนาน

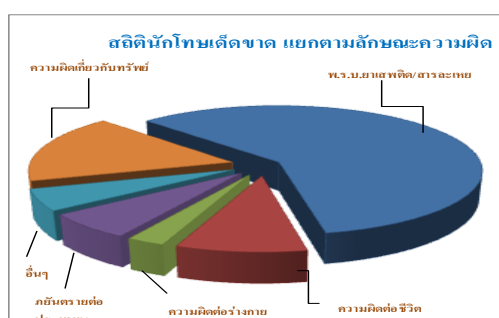
⁸ ศูนย์ข้อมูลบุคคล กองการเจ้าหน้าที่

ตารางที่ 3 แสดงสถิตินักโทษเด็ดขาด แยกตามอายุ สํารวจ ณ วันที่ 30 กันยายน 2555

ลักษณะความผิด	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	13,208	1,898	15,106	13.19
พ.ร.บ.ยาเสพติด/สารระเหย	52,877	18,303	71,180	62.16
ความผิดต่อชีวิต	9,380	374	9,754	8.52
ความผิดต่อร่างกาย	4,428	114	4,542	3.97
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	6,347	129	6,476	5.66
ภัยอันตรายต่อประชาชน	216	27	243	0.21
อื่นๆ (เช่น พรบ.ป่าไม้, การพนัน, อาวุธปืน, คนเข้าเมือง, ลหุโทษฯ)	6,606	596	7,202	6.29
รวมทั้งสิ้น	93,062	21,441	114,503	100.00

จากตารางพบว่าฐานความผิดที่ต้องจำคุกมากที่สุดคือ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ร้อยละ 62.16 รองลงมาคือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เมื่อจัดทำเป็นแผนภาพกราฟวงกลมปรากฏตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 5 แสดงสัดส่วนสถิตินักโทษเด็ดขาดแยกตามลักษณะความผิด



เมื่อพิจารณาข้อมูลการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องโทษ สถิติที่ทางกรมราชทัณฑ์รวบรวมไว้ สํารวจ ณ วันที่ 30 กันยายน 2556 ปรากฏตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงสถิตินักโทษเด็ดขาด แยกตามจำนวนครั้งที่ต้องโทษ สํารวจ ณ วันที่ 30 กันยายน 2555

จำนวนครั้งที่ต้องโทษ	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
ต้องโทษครั้งที่ 1	121,159	22,627	143,785	85.06
ต้องโทษครั้งที่ 2	17,511	1,935	19,446	11.51
ต้องโทษครั้งที่ 3	3,518	490	4,008	2.37
ต้องโทษครั้งที่ 4	1,048	121	1,169	0.69
ต้องโทษ 5 ครั้งขึ้นไป	534	54	588	0.35
รวมต้องโทษ ครั้งที่ 2-5	22,611	2,600	25,211	14.92
รวมทั้งสิ้น	143,770	25,227	168,997	100.00

ผู้ต้องขังที่ต้องโทษครั้งแรก มีอัตราประมาณร้อยละ 85.06 ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย กระทำผิดซ้ำครั้งที่สอง ร้อยละ 11.51 ส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่ต้องโทษซ้ำ 3-5 ครั้ง ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก ข้อมูลส่วนนี้เป็นจุดแข็งที่น่าสนใจมาก เพราะตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา และตามวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ เห็นตรงกันว่า มาตรการแก้ไขต่างๆ จะใช้ได้ผลสำหรับผู้ที่ทำความผิดครั้งแรก ซึ่งสันนิษฐานว่ายังไม่เป็นอาชญากรอาชีพ

การเพิ่มขึ้นของปริมาณผู้ต้องขังนั้น ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่องบประมาณและประสิทธิภาพในการบริหารงานราชทัณฑ์ การควบคุมดูแลและพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขัง และยังนำไปสู่ปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งความแออัด งบประมาณ บุคลากร การบริหารงานเรือนจำและในเรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง เช่นในเรื่องสถานที่นอน อาหาร สุขภาพอนามัย การทะเลาะวิวาทระหว่างนักโทษ เป็นต้น อันเป็นวิกฤติของสังคมไทยอย่างหนึ่งซึ่งสังคมภายนอกจะต้องให้ความสำคัญ และได้เข้ามามีส่วนร่วมในการหาแนวทางการแก้ไขและป้องกันปัญหานักโทษล้นคุก เพราะปัญหาดังกล่าวนี้จะส่งผลกระทบต่อทางลบมากในปัจจุบันและอนาคต

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขผู้กระทำผิดในปัจจุบัน แม้จะเป็นแนวทางที่ยอมรับกันในวงการราชทัณฑ์ โดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นที่ยสงสัยว่าจะได้รับผลตามวัตถุประสงค์เพียงไร เพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดจะมีอุปสรรคหลายประการ กล่าวคือ⁹

1. ผู้กระทำผิดได้สูญเสียบุคลิกภาพไปแล้วโดยถูกหล่อหลอมและขัดเกลามาให้มีบุคลิกลักษณะเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน แต่ใช้เวลาในเรือนจำไม่นาน ในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้ฟื้นคืนจิตสำนึกที่ตึกลงมา และปรับตัวเข้ากับคนโดยทั่วไปในสังคมนั้นทำได้ยาก

2. การลงโทษเพื่อการแก้ไขนั้น จะขัดกับความรู้สึกของคนในสังคมว่าผู้กระทำผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าคนปกติทั่วไป ซึ่งเป็นไปตามหลักของเบนเทม (Bentham) ที่ว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of less eligibility) ทั้งนี้เพราะคนโดยทั่วไปจะเห็นว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนทั่วไป เช่น ผู้กระทำผิดจะได้รับการอบรมแก้ไขฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ อาหาร ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการจัดการศึกษา การหางาน ในขณะที่คนทั่วไปในสังคมอีกจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว ความรู้สึกของคนทั่วไปดังกล่าวเห็นได้ว่าขัดกับหลักของการแก้ไขฟื้นฟู

3. การแก้ไขฟื้นฟูเหมาะสมสำหรับผู้กระทำผิดบางประเภทเท่านั้น เช่น ผู้กระทำผิดครั้งแรก ซึ่งได้กระทำความผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบหรือโดยพลั้งพลาด หรือทำไปเพราะความจำเป็น การแก้ไขฟื้นฟูไม่ทำให้กระทำผิดซ้ำขึ้นอีกย่อมมีทางทำสำเร็จได้มาก แต่สำหรับผู้กระทำผิดที่เคยกระทำผิดและถูกลงโทษมาหลายครั้งแล้ว หรือพวกอาชญากรอาชีพหรือพวกทำผิดติดนิสัย โอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับตัวจะย่อมเป็นไปได้ยาก ดังนั้น การแก้ไขฟื้นฟูจึงไม่สามารถจะทำให้ผู้กระทำผิดกลับตัวได้ทุกรณีไป

⁹ นที จิตสว่าง. หลักทัณฑวิทยา พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ:มูลนิธิพิบูลย์สงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์ (ม.ป.พ.) หน้า 30-31.

4.กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับปรากฏการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ

ในระบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น เมื่อบุคคลใดได้กระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นและถูกจับได้ การดำเนินคดีก็จะตามมา กระบวนการในการดำเนินคดีอาญาแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ “การดำเนินคดีอาญาชั้นกำหนดคดี” และ “การดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี” กล่าวคือ

1.การดำเนินคดีอาญาในชั้นกำหนดคดี (Erkenntnisverfahren)¹⁰ เป็นการดำเนินการทั้งหลายของเจ้าพนักงาน เป็นการกระทำเพื่อยืนยันข้อกล่าวหา ซึ่งถ้ารับฟังได้โดยปกติเจ้าพนักงานก็จะฟ้องเพื่อให้ศาลพิจารณาคดีพิพากษาต่อไป และเมื่อได้มีการยื่นฟ้องแล้วการดำเนินการทั้งหลายในศาลในคดีที่เจ้าพนักงานได้ฟ้องแล้วนั้น รวมทั้งในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีเองก็เป็นการกระทำเพื่อยืนยันข้อกล่าวหาเช่นเดียวกันกับการดำเนินการชั้นเจ้าพนักงาน และถ้าหากฟังได้ว่ามีการกระทำความผิดจริงศาลก็จะกำหนด “มาตรการบังคับทางอาญา” (โทษและ/หรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย และมาตรการบังคับทางอาญาอื่นๆ)¹¹ สำหรับคดีนั้นการดำเนินการทั้งหลายของเจ้าพนักงานทั้งนอกศาลและในศาล รวมทั้งการดำเนินการทั้งหลายของศาลซึ่งอาจเป็นหลายชั้นศาลจนกระทั่งได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่จะทำการศึกษามาตรการทางกฎหมายในชั้นสอบสวนฟ้องร้องและชั้นพิจารณาพิพากษา เพื่อจะนำไปสู่แนวทางในการลดปริมาณผู้ต้องขังในเรือนจำต่อไป

2.การดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาที่กำหนดมาตรการบังคับทางอาญาในคดีใดแล้วและคำพิพากษาในคดีนั้นก็ถึงที่สุดแล้ว ก็จะต้องมีการจัดการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วนั้นต่อไป เว้นแต่จะได้มีการลดโทษ เปลี่ยนโทษ หรืออภัยโทษ หรืออื่นๆ¹²

ได้วิเคราะห์ผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมกับการบังคับโทษจำคุก ในเบื้องต้นพบว่า ปัญหาพื้นฐานของเรือนจำในประเทศไทยคือ ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ อันเป็นผลทำให้เกิดปัญหาเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ และปัญหาการบังคับโทษเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วของผู้ที่กระทำความผิด จึงไม่สามารถจะทำได้ตามมา สาเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งที่สำคัญนั้นมาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้นทางตามที่กล่าวมาแล้ว ไม่สามารถคัดกรองคนผิดที่เหมาะสมกับการลงโทษจำคุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้โทษจำคุกโดยปราศจากหลักวิชาบังคับโทษเรือนจำหรือคุกก็จะมีผู้ต้องขังมากเกินไปเกินกำลังที่จะรับได้ กอปรกับกฎหมายอาญาในประเทศไทยมักจะกำหนดระวางโทษจำคุกเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาเรื่องนี้เป็นความรับผิดชอบร่วมกัน ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทั้งหมด มิใช่ปัญหาของแต่เฉพาะราชทัณฑ์ส่วนเดียว ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่า มีผลมาจากกระบวนการยุติธรรมต้นทางก่อนมาถึงหน่วยงานสุดท้ายคือ ราชทัณฑ์ ปรากฏตามแผนภาพดังต่อไปนี้



¹⁰ คณิต ฒ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ:วิญญูชน,2549. หน้า 44.

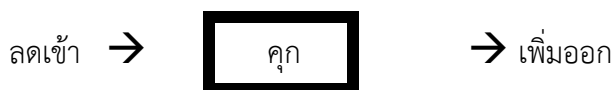
¹¹ ดู คณิต ฒ นคร. กฎหมายอาญากฎทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ:วิญญูชน,2547. หน้า 361.

¹² เรื่องเดียวกัน. หน้า 44.

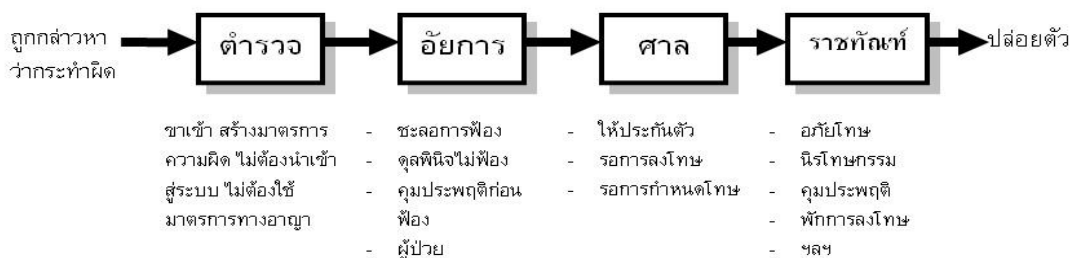
จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยนั้นดำเนินงานเป็นระบบสายพาน ส่งถ่ายต่อกันเป็นทอดๆ เหมือนสายพานที่ลำเลียงสิ่งของ ภายใต้การบริหารจัดการคดีที่ต่างกัน กระบวนการยุติธรรมเดียวกัน กรณีจึงขาดทิศทางการบูรณาการและแนวคิดในการปฏิบัติร่วมกันในการบริหารจัดการคดี เป็นลักษณะอาณาจักรใครอาณาจักรมัน หน่วยใครหน่วยมัน ส่งงานไปหน่วยงานถัดไปแล้วถือว่าหมดภารกิจของหน่วยงานตนเองแล้ว ก็เข้าใจว่าเสร็จงานแล้ว ผลในที่สุดภาวะปัญหาไปตกอยู่กับหน่วยงานสุดท้ายคือราชทัณฑ์ สถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องเผชิญอยู่คือ เกิดภาวะวิกฤตราชทัณฑ์

ทางแก้ไข พิจารณาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย การแก้ปัญหาของงานราชทัณฑ์ต้องอาศัยความร่วมมือกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งที่เป็นต้นทางก่อนถูกส่งมายังส่วนราชทัณฑ์ และภาคสังคม จึงต้องพยายามใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก และผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมจะต้องเห็นเป็นไปในทางเดียวกันว่า “โทษจำคุกมีไว้สำหรับแก้ไขคนที่สมควรได้รับโทษจำคุก ถ้าคุณไม่ได้ช่วยแก้ไขอะไรคนๆ นั้นให้ดีขึ้นได้เลยหรือไม่ว่าจะทำให้คนคนนั้นดีขึ้นมาได้ ก็ไม่สมควรส่งเข้าคุก” การเอาคนมาขังตามระยะเวลาโดยไม่มีเหตุผลในทางบังคับโทษไม่ควรจะมีอีกต่อไป

หลักคิด คือ ลดคนเข้าคุก เพิ่มคนออกจากคุก โดยใช้มาตรการทางอาญา คือ



จากหลักคิดดังกล่าวนี้ เมื่อนำมาปรับกับกระบวนการยุติธรรมของไทยทั้งระบบและมีลักษณะที่ทำงานร่วมกัน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถกำหนดแนวทางแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้



จากแผนภาพทุกหน่วยงานที่อยู่ต้นทางก่อนงานราชทัณฑ์จะมีมาตรการทางกฎหมายในการใน การเป็ยงเบนหรือเลี้ยงโทษจำคุก ซึ่งสามารถทำได้ในทุกหน่วยงาน ในหลายมาตรการปรากฏอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หากร่วมมือกันในการบริหารงานคดีและได้มีการใช้มาตรการตามกฎหมายที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบจะสามารถทำให้ลดปริมาณผู้ต้องขังลงได้

5.ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการผู้ต้องขัง

จากปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำพบว่า มีผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในภาคเศรษฐกิจ คนไทยกำลังต้องจ่ายเงินให้กับกระบวนการยุติธรรม ในการรักษาความสงบเรียบร้อย ความเจริญของประเทศในด้านต่างๆ สูงมากและมีอัตราก้าวหน้าเพิ่มขึ้นทุกปีปรากฏตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงงบประมาณรายจ่ายประจำปีของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาปี พ.ศ.2549-2554¹³

ปี	สนง.ตำรวจแห่งชาติ	สนง.อัยการสูงสุด	สนง.ศาลยุติธรรม	กรมราชทัณฑ์	กรมคุมประพฤติ	กรมพินิจและคุ้มครองเด็ก	รวม (ล้านบาท)
2549	51,843.28	4,041.04	8,283.27	6,069.17	883.94	1,015.16	72,135.86
2550	62,510.66	4,775.63	8,631.13	7,135.79	1,208.95	1,165.45	85,427.61
2551	69,882.94	5,035.83	9,808.81	7,398.39	1,233.93	1,165.45	94,525.35
2552	50,396.42	5,936.78	11,177.41	8,666.46	1,408.81	1,397.44	78,983.32
2553	67,144.57	5,596.86	10,835.98	7,908.70	1,343.96	1,368.90	94,199.00
2554	74,190.55	6,454.87	12,908.35	8,856.18	1,437.55	1,458.47	105,305.97

จากตารางข้างต้นในปี 2553 ใช้งบประมาณในกระบวนการยุติธรรมทางอาญารวมที่ 94,199.00 ล้านบาท และต่อมาในปี 2554 ใช้งบประมาณเพิ่มขึ้นที่ 105,305.97 ล้านบาท ซึ่งมากกว่างบประมาณของกระทรวงสาธารณสุขถึงหนึ่งเท่าครึ่ง และมากกว่างบประมาณของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ถึงสิบเอ็ดเท่า¹⁴ ปรากฏตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2554 ของแต่ละหน่วยงานเปรียบเทียบ

	หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม	กระทรวงสาธารณสุข	กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	กระทรวงกลาโหม	กระทรวงคมนาคม	กระทรวงศึกษาธิการ	กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
งบประมาณค่าใช้จ่าย	105,305.97	86,904.51	9,756.33	163,501.82	80,354.00	391,131.87	73,913.57

จากการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายรายหัวของกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายรายหัวของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานศาลยุติธรรม กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมคุมประพฤติ และกรมราชทัณฑ์) พบว่าค่าใช้จ่ายเพื่อการรักษาพยาบาลผู้ป่วยสูงกว่าค่าใช้จ่ายรายหัวของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งพอจะพยากรณ์ได้ว่าในอนาคตอาจจะสูงกว่า ปรากฏตามตารางต่อไปนี้

¹³ ข้อมูลจากพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2549-2554

¹⁴ พระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2554

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายรายหัวกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติกับค่าใช้จ่ายรายหัวของหน่วยงานใน
กระบวนการยุติธรรม พ.ศ.2549-2554

รายจ่าย	พ.ศ.					
	2549	2550	2551	2552	2553	2554
หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ	1,659.20	1,899.60	2,100.00	2,202.00	2,401.43	2,546.48
หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม	1,148.14	1,355.16	1,491.18	1,243.34	1,474.66	1,648.54

รัฐมีต้นทุนสูงในการจัดการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา นอกจากนั้นถ้าพิจารณาลงไปเฉพาะในเรื่องของราชทัณฑ์ ยังพบอีกว่า รัฐมีต้นทุนสูงมากในการจัดการคุก นักโทษถูกแยกออกจากสังคมจากตลาดแรงงานในปัจจุบันก็ยากที่จะกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอีกในอนาคตเมื่อเขาพ้นโทษ ในขณะที่ต้องโทษอยู่ในการควบคุมตัวไว้ในอำนาจรัฐไม่ว่าเป็นนักโทษเด็ดขาดหรือเป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาก็ตาม มีค่าใช้จ่ายผู้ต้องขัง (Unit Cost) ย้อนหลัง 5 ปี ดังนี้

เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของค่าอาหารผู้ต้องขัง เฉพาะค่าอาหารผู้ต้องขังต่อคนต่อวัน และรวมต่อปี ตั้งแต่ ปี 2536 -2550 ปรากฏตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 แสดงเฉพาะค่าอาหารผู้ต้องขังต่อคนต่อวัน และรวมต่อปี ตั้งแต่ ปี 2536 -2550

ปีงบประมาณ	ค่าอาหารต่อคนต่อวัน	จำนวนผู้ต้องขัง	รวมต่อวัน	รวมต่อปี
2536	20	90,307	1,806,140	659,241,100
2537	21	103,329	2,169,909	792,016,785
2538	22	111,028	2,442,616	891,554,840
2539	23	103,202	2,373,646	866,380,790
2540	27	130,997	3,536,919	1,290,975,435
2541	27	170,490	4,603,230	1,680,178,950
2542	27	205,340	5,544,180	2,023,625,700
2543	29	223,406	6,478,774	2,364,752,510
2544	29	250,903	7,276,187	2,655,808,255
2545	29	254,070	7,368,030	2,689,330,950
2546	31	211,475	6,555,725	2,392,839,625
2547	31	200,476	6,214,756	2,268,385,940
2548	31	163,336	5,063,416	1,848,146,840
2549	42	152,625	6,410,250	2,339,741,250
2550	42	168,656	7,083,552	2,585,496,480

สำหรับค่าใช้จ่ายผู้ต้องขัง (Unit Cost) ย้อนหลัง 5 ปี และปีงบประมาณ 2556 ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงค่าใช้จ่ายผู้ต้องขัง (Unit Cost) ย้อนหลัง 5 ปี และปีงบประมาณ 2556

วงเงิน/จำนวน	ปีงบประมาณ					
	2551	2552	2553	2554	2555	2556
จำนวนผู้ต้องขังจริง	185,069	194,913	210,608	226,651	239,024	244,233
ขอตั้ง	160,000	170,000	195,300	180,000	210,000	240,000
อนุมัติ	151,000	156,200	156,200	166,800	166,800	166,800
ส่วนต่าง	34,069	38,713	54,408	59,851	72,224	77,433
ผู้ต้องขังชาย	120,000คนx16,455 บ.	124,960คนx16,455 บ.	124,960คนx16,455 บ.	133,440คนx16,455 บ.	133,440คนx16,455 บ.	133,440คนx19,010 บ.
ผู้ต้องขังหญิง	30,200 คนx16,600 บ.	31,240 คนx16,600 บ.	31,240 คนx16,600 บ.	33,360 คนx16,600 บ.	33,360 คนx16,600 บ.	33,360 คนx16,600 บ.
งบประมาณ	2,510,967,000	2,574,911,000	2,574,911,000	2,750,000,000	2,750,000,000	3,175,705,200
ค่าอาหาร(อนุมัติ)	42	60	60	60	60	60
ค่าอาหาร(ถือจ่าย)	42	42	42	42	42	49

จากตารางจะเป็นว่าต่อหัวต่อคนต่อปี มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ซึ่งการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐในการกำหนดความผิดอาญามากเกินไป หรือกำหนดความผิดอาญาโดยไม่จำเป็น จะทำให้รัฐต้องรับภาระค่าใช้จ่ายสูงมาก และจากสถิติจะพบว่าในแต่ละปีที่ผ่านมามียอดงบประมาณใช้ไปเพิ่มมากขึ้น และหากไม่มีการศึกษาค้นคว้าแก้ไขปรับปรุงอย่างจริงจัง ปัญหานี้ก็จะทวีความรุนแรงมากขึ้น วงเงินก็จะสูงขึ้น การกระทำกลไกในกระบวนการยุติธรรมได้ให้กระบวนการยุติธรรมทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตรวจสอบพิสูจน์ความจริงแท้ได้อย่างดี ก็ส่งผลต่อการลดปริมาณผู้ต้องขัง เมื่อปริมาณผู้ต้องขังลดลง งบประมาณก็ไม่ต้องถูกจ่ายไปในการนี้ รัฐก็สามารถนำเงินพัฒนาประเทศในด้านอื่นๆ ได้มากยิ่งขึ้น

มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นักโทษต้องจ่ายค่าธรรมเนียมติดคุกด้วย แต่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายนี้

การใช้งบประมาณจำนวนมากของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นประเด็นที่สำคัญมาก เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นวันจะมีการใช้ทรัพยากรของชาติเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเพิ่มทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรอื่นๆ แต่กลับพบว่ากระบวนการยุติธรรมของไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร จึงเป็นความจำเป็นในการศึกษาเพื่อปรับปรุงพัฒนาหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กำหนดกลไก (Mechanism) รูปแบบ (form of Criminal Justice) ตลอดทั้งหลักคิดทฤษฎีที่มีมาตรฐาน เพื่อนำไปสู่กระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การเพิ่มประสิทธิภาพและการลดขนาดขององค์กรและลดปริมาณผู้ต้องขังจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

ในเรื่อง “ค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรม” ประเทศเรามีค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่สูง จึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่คุณเขียนเห็นว่าสำคัญมากและน่าจะหยิบยกขึ้นมาพิจารณากัน เพราะเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการบริหารกระบวนการยุติธรรมของเราในช่วงที่ผ่านมา ประเทศเรายังไม่เคยมีงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความคุ้มค่าของค่าใช้จ่ายที่เสียไปในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งก็หมายถึง “เงินภาษี” ของคนทั้งประเทศ....

6.ผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในเรือนจำจากผู้ต้องขังล้นเรือนจำ

ผลกระทบทางสังคมที่สำคัญเกินความคาดหมายของคนทั่วไปคือ จากการศึกษาพบว่า การเอาคนไปขังรวมกันไว้นานๆ โดยไม่มีการบังคับโทษ การแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) ก่อให้เกิดผลเสียหลายมากมาย คนที่ถูกขังจะถูกเรียนรู้วัฒนธรรมคุก เนื่องจากเรือนจำในประเทศไทย ประสบปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ผู้คุมมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการดูแลแก้ไข ระบบกลไกการแก้ไขฟื้นฟูไม่สามารถทำได้ และที่สำคัญประเทศเราขาดองค์ความรู้ในเรื่องนี้ การอยู่ปะปนของผู้ต้องขังในเรือนจำโดยไม่มีการจำแนก (Classification) ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เป็นการเปิดโอกาสให้มีการรู้จักกับ เข้ากลุ่มกัน เป็นพี่เป็นน้องกัน ผูกพัทธะอาชญากร อาชญากรรม ภายใต้เงินทุนสนับสนุนจากรัฐในเรื่องต่างๆ ในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงินภาษีจากประชาชนทั้งประเทศ และต่อมาเมื่อพ้นโทษ กลับสู่สังคมเขาเหล่านี้ก็ยังคงต้องคบหาสมาคมระหว่างกัน สังคมไทยยังไม่เปิดโอกาสให้คนเหล่านี้ได้มีโอกาสมีชีวิตใหม่เท่าเทียมกับคนอื่นๆ จึงทำให้ต้องกลับไปกระทำผิดอีก หรืออยู่หรือเกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชญากรรม ซึ่งจากการผ่านประสบการณ์ในเรือนจำมาทำให้คนเหล่านี้มีเครือข่าย มีความรู้ ความชำนาญมากขึ้น มีประสบการณ์ มีเครือข่าย หลายกลุ่มขยายตัวจากผู้กระทำความผิดรายย่อยเป็น “กลุ่มอาชญากร” เป็น “องค์กรอาชญากรรม” หรืออาจเป็น “องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ” สถานที่บ่มเพาะจึงปฏิเสธไม่ได้ว่ามาจาก “เรือนจำ/ทัณฑสถาน” ยกตัวอย่างเช่น การกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด การค้ามนุษย์ ก่อการร้ายข้ามชาติ เป็นต้น

ข้อเท็จจริงตามความในวรรคก่อน เมื่อพบว่าประเทศไทยมีเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศจำนวนประมาณ 195 แห่ง ทำให้ผู้วิจัยพบปรากฏการณ์การแตกตัวของอาชญากรในประเทศไทย กล่าวคือ ถ้าเปรียบเรือนจำเป็นมหาวิทยาลัยผลิตอาชญากร ก็จะมี 195 แห่งทั่วประเทศ ทุกวันมีคนเข้าคนออก ถ้าปล่อยสถานการณ์ไว้เช่นนี้โดยไม่มีการแก้ไขอะไรเลย บัณฑิตทางอาชญากรรม จะเข้าสู่สังคมเพิ่มขึ้น มากขึ้น อย่างน่าใจหาย ตามทฤษฎีการแตกตัวของอาชญากรรม สภาพเศรษฐกิจ สังคม ในประเทศไทยก็จะตกต่ำแย่ การกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นตัวอย่างที่ดีที่เห็นเป็นประจักษ์ กล่าวคือ ยิ่งปราบปรามยิ่งมากขึ้น ยิ่งซับซ้อน ติดตามยากขึ้น การขยายตัวของยาเสพติดมีมากจนหนักแล้ว

จากข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เห็นได้ว่า สภาพการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ เมื่อผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ปัญหาลูกโซ่ที่ตามมาด้านสิทธิมนุษยชนคือ การบรรจุผู้ต้องขังล้นเรือนจำ สิทธิอื่นๆ ที่ผู้ต้องขังยังมีอยู่ถูกระทบ ไม่ว่าจะสิทธิความเป็นส่วนตัว ในเรื่องที่อยู่ ที่กิน ที่นอน อาหารการกิน การติดต่อสื่อสาร การนัดหมาย การฝึกอาชีพ การศึกษา การปฏิบัติกิจในทางศาสนา ไม่สามารถดำเนินการได้

7.สรุป

ปัญหาหลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย คือ **ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (Over Crowding)** และก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย โดยเฉพาะปัญหาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

สาเหตุของปัญหามาจาก ;

1. ปัญหาจากสังคมและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว ความเป็นผู้เยาว์ ยาเสพติด สถานการณ์ทางการเมือง

2. ปัญหาจากการกำหนดความผิดอาญาและการใช้มาตรการบังคับในทางอาญา ประเทศไทยใช้กฎหมายอาญามากเกินไปหรือกำหนดความผิดอาญาฟุ่มเฟือย และกำหนดมาตรการบังคับที่มุ่งใช้โทษจำคุกเป็นหลัก ส่งผลให้ความผิดส่วนใหญ่ผู้กระทำความผิดต้องเข้าสู่เรือนจำโดยไม่จำเป็นและสมควร ทำให้ปริมาณผู้ต้องขังล้นเรือนจำ เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด การพนัน ความผิดทางอาญาอันเนื่องมาจากการใช้เช็ค เป็นต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการลดทอนความเป็นความผิดทางอาญาลง (Decriminalization)

3. ปัญหาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ปัญหากระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ส่งผลต่อการลดปริมาณผู้ต้องขัง ได้แก่

1) ความสับสนของระบบกฎหมาย กลไกทางกฎหมายของผู้ปฏิบัติงาน

2) มาตรการต่างๆ ตามกฎหมายมิได้ถูกนำมาใช้อย่างถูกระบบและเต็มที่ หลายเรื่องมีแต่มีได้นำมาใช้ เช่น วิธีการเพื่อความปลอดภัย การไต่สวนมูลฟ้อง เป็นต้น

3) ขาดองค์ความรู้บางเรื่อง ได้แก่ การใช้หลัก Individualization of Punishment หลักการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เป็นต้น

โดยในท้ายที่สุดผู้ที่รับผลโดยตรงในเรื่องของผลกระทบต่างๆ ในด้านสิทธิมนุษยชน คือ “ผู้ต้องโทษ” และผู้ที่ได้รับผลตามมาคือ “คนในสังคม” ที่ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมราคาแพง และผลในระยะยาวที่ตามมาอย่างยั่งยืนคือ เราจะมีประชากรของอาชญากรเพิ่มขึ้นทุกวัน และคนเหล่านี้ก็เป็นส่วนสำคัญในการออกมาทำงานละเมิดสิทธิมนุษยชนของคนในสังคมในอนาคตต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง

คณิต ฒ นคร. *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2549.

คณิต ฒ นคร. *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2551.

นัทธี จิตสว่าง. *หลักทัณฑ์วิทยา* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิบูลย์สงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์ (ม.ป.พ.)

Bindzus. D., Ishii A. *Strafvollzug in Japan*.

Gunther Kaiser. *Strafvollzug*. 5 Auflage. C.F.Müller Verlag: Heidelberg. 2003